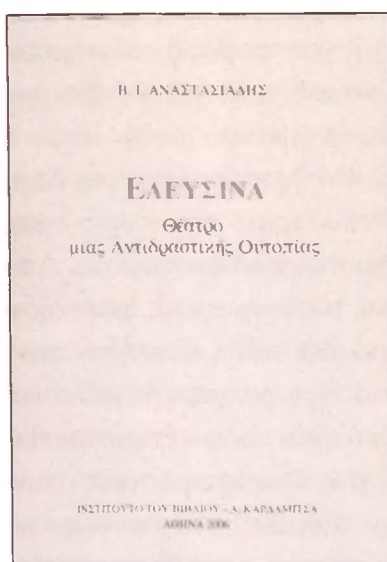

Βιβλιοκρισίες Βιβλιοπαρουσιάσεις

Για το βιβλίο

Β. Ι. Αναστασιάδης, *Ελευσίνα. Θέατρο μιας αντιδραστικής ουτοπίας*. Αθήνα, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, 2006, xix + 207 σ.

Κώστας Βλασόπουλος

Ο Κώστας Βλασόπουλος διδάσκει αρχαιοελληνική ιστορία στο Τμήμα Κλασικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Nottingham.

Την επαύριο της ήττας του Πελοποννησιακού πολέμου το 404 π.Χ. η αθηναϊκή δημοκρατία ανατράπηκε από ένα ολιγαρχικό καθεστώς που έμεινε στην ιστορία γνωστό ως οι Τριάκοντα τύραννοι. Λιγότερο από ένα χρόνο αργότερα, το 403 π.Χ. οι Τριάκοντα ανατράπηκαν, η δημοκρατία αποκαταστάθηκε και εφαρμόστηκε μια αμνηστία, η τήρηση της οποίας γνώρισε τον καθολικό έπαινο τόσο στην αρχαιότητα όσο και στη σύγχρονη εποχή. Αυτό που συνήθως ξεχνιέται όμως, είναι ότι οι διαπραγματεύσεις του 403 περιελάμβαναν κάποιους όρους που ήταν μοναδικοί στην ελληνική ιστορία. Συγκεκριμένα, προβλεπόταν η αποχώρηση όσων πολιτών το επιθυμούσαν (ουσιαστικά των ολιγαρχικών) στην Ελευσίνα, και η δημιουργία μιας ουσιαστικά ανεξάρτητης κοινότητας σε ένα τμήμα της αθηναϊκής επικράτειας. Ήδη πριν την αποκατάσταση της δημοκρατίας οι Τριάκοντα είχαν πραγματοποιήσει μαζικές εκκαθαρίσεις στην Ελευσίνα με σκοπό την δημιουργία ενός ασφαλούς ορμητηρίου, και εκεί είχαν καταφύγει οι εναπομείναντες Τριάκοντα και οι οπαδοί τους μετά την έξωσή τους από το αθηναϊκό άστυ. Η *de facto* απόσχιση της Ελευσίνας αναγνωριζόταν και *de jure* με τις «διαλύσεις» του 403. Η νέα πολιτική οντότητα δεν έμελλε να επιζήσει πολύ, καθώς το 401 οι Αθηναίοι πέτυχαν με συνδυασμένη χρήση βίας και πειθούς να πετύχουν την επανενσωμάτωση της Ελευσίνας στην αθηναϊκή δημοκρατική πόλη.

Το παρόν βιβλίο είναι αφιερωμένο σε μια διεξοδική εξέταση αφενός της συγκεκριμένης ιστορικής περίπτωσης της «αντιδραστικής ουτοπίας» της Ελευσίνας μεταξύ 403 και 401 π.Χ. Ταυτόχρονα όμως εξετάζει και ένα ευρύτερο και ιδιαίτερα ενδιαφέρον θέμα: μπορεί να ιδωθεί η περίπτωση της Ελευσίνας ως έκφραση ενός ευρύτερου φαινομένου χωριστικών ιδεών και τάσεων στον αρχαίο ελληνικό κόσμο; Ήταν η περίπτωση της Ελευσίνας μια απλή πραγματιστική επιλογή επιβεβλημένη από τα πράγματα ή ήταν ταυτόχρονα και έκφραση ενός ιδεολογικού φαινομένου;

Το πρώτο κεφάλαιο του βιβλίου (σ. 3-26) εξετάζει μια από τις ελάχιστες περιπτώσεις που η αρχαία ελληνική πολιτική σκέψη αντιμετωπίζει την οικειοθελή επιλογή της αποχώρησης από την πόλη ως κομβικό ζήτημα. Αυτή είναι φυσικά η περίπτωση της υποθετικής συζήτησης ανάμεσα στον Σωκράτη και τους προσωποποιημένους Νόμους, που παρουσιάζει ο πλατωνικός «Κρίτων». Ο Σωκράτης αιτιολογεί την απόφασή του να παραμείνει στην πόλη και να υποστεί την θανατική ποινή, αντί του να επιλέξει την απόδραση και την εξορία, ως

συνέπεια της «ομολογίας» που είχε συνάψει με τους νόμους της πόλης. Ο Σωκράτης παρουσιάζει το επιχείρημα ότι κάθε πολίτης είχε την επιλογή να αποχωρήσει από την πόλη εφόσον οι νόμοι της δεν του ήταν αρεστοί: η επιλογή του να παραμείνει ήταν έμπρακτη απόδειξη ότι είχε αποδεχθεί τους νόμους και συνάψει ομολογία μαζί τους. Πώς πρέπει να ερμηνεύσουμε αυτό το ενδιαφέρον απόσπασμα; Όπως δείχνει ο συγγραφέας, ο Πλάτων αποφεύγει κάθε συσχετισμό με τα πρόσφατα γεγονότα και την αποχώρηση τόσο των δημοκρατικών φυγάδων κατά τη διάρκεια των Τριάκοντα, όσο και των ολιγαρχικών στην Ελευσίνα μετά την αποκατάσταση της δημοκρατίας. Επιπλέον, η υποτιθέμενη σύναψη της «ομολογίας» μεταξύ του πολίτη και των νόμων δεν φαίνεται να βρίσκει κανένα παράλληλο στους θεσμούς της Αθηναϊκής δημοκρατίας. Ο συγγραφέας τείνει να δει σε αυτό το πλατωνικό χωρίο μια προσπάθεια να αιτιολογηθεί και να υπερασπισθεί η στάση του Σωκράτη στη δίκη του ως αποτέλεσμα της πίστης του στην ιερότητα των νόμων.

Το δεύτερο κεφάλαιο (σ. 29-67) εξετάζει τους διάφορους όρους των «διαλύσεων», της συνθήκης μεταξύ δημοκρατικών και ολιγαρχικών Αθηναίων που οδήγησε στην επιστροφή των δημοκρατικών εξόριστων στην Αθήνα, την επανεγκαθίδρυση της δημοκρατίας αλλά και τη δημιουργία μιας χωριστής πόλης για τους ολιγαρχικούς στην Ελευσίνα. Η αποχώρηση φυγάδων ή εξόριστων από μια ελληνική πόλη ήταν αρκετά συνηθισμένη, όπως και η εγκατάστασή τους σε ένα οχυρό ή οικισμό σε κοντινή απόσταση: η παραχώρηση από τη μεριά της πόλης μέρους της επικράτειας της σε μια μερίδα αποχωρούντων πολιτών προκειμένου να δημιουργήσουν μια νέα πολιτική κοινότητα είναι μοναδική στην αρχαία ελληνική ιστορία. Σύμφωνα με τους όρους των «διαλύσεων», όσοι αποχωρούσαν για την Ελευσίνα διατηρούσαν δυνάμει τα πολιτικά τους δικαιώματα στην Αθήνα και σε περίπτωση που επέστρεφαν είχαν τη δυνατότητα να τα ενεργοποιήσουν και πάλι. Όσοι αποφάσιζαν να αποχωρήσουν στην Ελευσίνα έπρεπε να εγγραφούν μέσα σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα σε έναν ειδικό κατάλογο. Μετά την πάροδο αυτού του χρονικού διαστήματος, δεν επιτρεπόταν ούτε στους Αθηναίους η μετάβαση στην Ελευσίνα, ούτε το αντίθετο. Προβλέπονταν επίσης μορφές διαιτησίας για τη διευθέτηση περιουσιακών και ποινικών διαφορών. Ο συγγραφέας τονίζει τρία βασικά στοιχεία των όρων των «διαλύσεων»: αφενός περιελάμβαναν εξαιρετικά ευνοϊκούς όρους για τους ολιγαρχικούς, καθώς π.χ. τους επιτρεπόταν να απο-

μακρύνουν από την Ελευσίνα όσους από τους αρχικούς κατοίκους δεν ενέκριναν ή αποκτούσαν δικαίωμα συμμετοχής στα Ελευσίνια μυστήρια, από τα οποία κανονικά αποκλείονταν όσοι είχαν τελέσει φόνο, άνθρωποι που είχαν βάψει τα χέρια τους στο αίμα των Αθηναίων δημοκρατικών. Αφετέρου, πολλοί από τους όρους θα οδηγούσαν μαθηματικά σε συγκρούσεις και προβλήματα: η τήρηση των καταλόγων των δυνάμει πολιτών, η δημιουργία μιας πόλης χωρίς επικράτεια, τα περιουσιακά στοιχεία των ολιγαρχικών που βρίσκονταν μέσα στα όρια της αθηναϊκής επικράτειας. Ταυτόχρονα όμως, οι όροι των «διαλύσεων» εμφανίζουν μια σαφή τάση περιχαράκωσης και οριοθέτησης δύο ξεχωριστών κοινοτήτων. Τις αντιφάσεις ανάμεσα σε αυτές τις τρεις διαφορετικές τάσεις ο συγγραφέας τις αποδίδει στο συμβιβαστικό χαρακτήρα των «διαλύσεων» και στην εσπευσμένη διαδικασία σύνταξης τους.

Το τρίτο κεφάλαιο του βιβλίου (σ. 71-125) εξετάζει διεξοδικά τη διαδικασία και τις συνθήκες μέσα στις οποίες έλαβε χώρα το ολιγαρχικό πείραμα της δημιουργίας μιας χωριστής πολιτικής κοινότητας στην Ελευσίνα και τους λόγους για τους οποίους κατέληξε να γίνει μη βιώσιμο και τελικά ανετράπη με την επανενσωμάτωση της Ελευσίνας στην αθηναϊκή πόλη δύο χρόνια αργότερα, το 401 π.Χ. Ήταν η δημιουργία της χωριστής κοινότητας στην Ελευσίνα το αποτέλεσμα μιας αναζήτησης προσωρινού καταφυγίου για τους ολιγαρχικούς ή μιας συνειδητής χωριστικής επιλογής; Παρότι τα υπάρχοντα στοιχεία δεν επιτρέπουν μια ξεκάθαρη απάντηση, ο συγγραφέας τείνει να δεχτεί τη δεύτερη εκδοχή. Σ' αυτό συνηγορούν η προσεκτική προετοιμασία του εδάφους με την εκκαθάριση των παλαιών κατοίκων τόσο στην Ελευσίνα όσο και στη Σαλαμίνα. Οι εκκαθαρίσεις στη Σαλαμίνα ίσως να αποτελούσαν μέρος ενός ευρύτερου σχεδίου να αποσχισθεί μια περιοχή της αθηναϊκής επικράτειας που δεν θα κινδύνευε με ναυτικό αποκλεισμό και θα ήταν έτσι στρατηγικά και οικονομικά ασφαλής. Επιπλέον, η προσπάθεια των Τριάκοντα να απομακρύνουν την ευρεία μάζα του πληθυσμού από το άστυ των Αθηνών προς την περιφέρεια και να διατηρήσουν στο άστυ μόνο όσους συμμετείχαν στο ολιγαρχικό πολίτευμα, μπορεί να ερμηνευθεί ως έκφραση ενός χωριστικού πνεύματος.

Το πείραμα της Ελευσίνας απέτυχε, και ο συγγραφέας αποδίδει τα αίτια σε μια σειρά από διαφορετικούς παράγοντες. Ο πρώτος είναι η διαδικασία των διαπραγματεύσεων που οδήγησαν στις «διαλύσεις».

Όπως πειστικά δείχνει ο συγγραφέας, οι ολιγαρχικοί της Ελευσίνας δεν φαίνεται να είχαν εκπροσωπηθεί στις διαπραγματεύσεις και επομένως τα δικά τους συμφέροντα δεν λήφθηκαν υπόψη παρά μόνο εμμέσως. Ήταν περισσότερο οι επιδιώξεις των Σπαρτιατών μεσολαβητών να ικανοποιηθούν τα Σπαρτιατικά συμφέροντα και να δημιουργήσουν μια πιθανή πηγή μελλοντικών παρεμβάσεων μαζί με την επιδίωξη των μετριοπαθών ολιγαρχικών να αποσοβήσουν τη διαιώνιση των διενέξεων μεταξύ δημοκρατικών και ολιγαρχικών που οδήγησαν στην αποδοχή της δημιουργίας μιας χωριστής κοινότητας στην Ελευσίνα. Το γεγονός όμως ότι οι όροι των «διαλύσεων» έκαναν αβέβαιη τη βιωσιμότητα αυτής της ολιγαρχικής κοινότητας πρέπει να οφείλεται στην αδιαφορία των Σπαρτιατών και Αθηναίων διαπραγματευτών για τα ειδικά συμφέροντα των ολιγαρχικών της Ελευσίνας. Η βιωσιμότητα όμως του ολιγαρχικού πειράματος υπονομεύτηκε και από μια σειρά άλλους παράγοντες. Το πείραμα δημιουργίας μιας ολιγαρχικής κοινότητας έλαβε χώρα σε συνθήκες που καθιστούσαν την πραγμάτωση του ουσιαστικά αδύνατη. Ένα σημαντικό πρόβλημα ήταν η συρρίκνωση της πληθυσμιακής βάσης της Ελευσίνας. Με ένα νομότυπο τέχνασμα ο μετριοπαθής δημοκρατικός Αρχίνος πέτυχε να εμποδίσει πολλούς πολίτες που αμφιταλαντεύονταν ή σκόπευαν να αποχωρήσουν στην Ελευσίνα να πραγματοποιήσουν τα σχέδια τους. Ταυτόχρονα, η συνεπής τήρηση της αμνηστίας από τη δημοκρατική Αθήνα θα πρέπει να συντέλεσε περαιτέρω ώστε κάποιοι από την Ελευσίνα να επιστρέψουν στην Αθήνα. Αυτή η συρρίκνωση της ολιγαρχικής κοινότητας σε λίγες εκατοντάδες καθιστούσαν ανέφικτη την εύρυθμη λειτουργία των θεσμών της. Μια ολιγαρχική κοινότητα βασιζόταν στον διαχωρισμό ανάμεσα στους ολίγους με πολιτικά δικαιώματα και τους πολλούς που αποκλείονταν από την συμμετοχή στα πολιτικά πράγματα. Όμως η ολιγαρχική κοινότητα της Ελευσίνας είχε αναγκαστεί εκ των πραγμάτων να περιοριστεί σε λίγες εκατοντάδες μελών, χωρίς όμως την πλατειά βάση των αποκλεισμένων. Ένα άλλο προφανές αποτέλεσμα αυτών των συνθηκών ήταν η οικονομική δυσπραγία μιας τέτοιας μικρής κοινότητας, που θα αδυνατούσε για παράδειγμα να βρει τα οικονομικά μέσα για να μισθοδοτήσει ικανό αριθμό μισθοφόρων. Τέλος, ο θάνατος του Κριτία, ιδεολογικού ταγού και αρχηγού των Τριάκοντα, στέρησε τους αποχωρήσαντες στην Ελευσίνα από μια ηγεσία που ήταν απαραί-

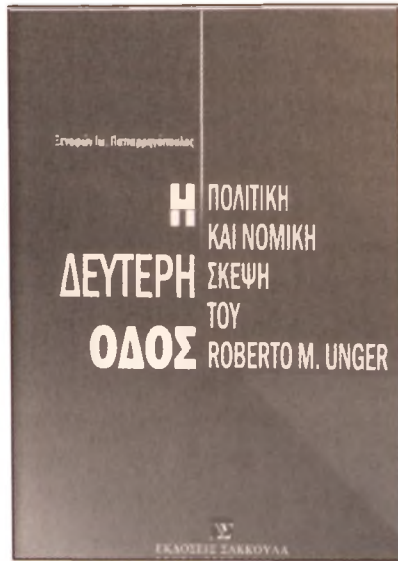
τητη στις αντίξοες συνθήκες του εγχειρήματος τους.

Το τέταρτο κεφάλαιο (σ. 129-179) εξετάζει την περίπτωση της Ελευσίνας μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο των αρχαίων ελληνικών ιδεών και πρακτικών. Οι χωριστικές πρακτικές δεν ήταν κάτι πρωτόγνωρο ή σπάνιο στις αρχαίες ελληνικές πόλεις. Στην πραγματικότητα, τα ακρότατα όρια της ρήξης με τους θεσμούς και τους κανόνες της πόλης συνέπιπταν με την αποβολή των πολιτών από το εσωτερικό της. Η ατιμία, που αρχικά σήμαινε την αποστέρηση κάθε έννομης προστασίας και σταδιακά κατέληξε σε αποστέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων, ήταν μια από τις βαρύτερες ποινές που μπορούσαν να επιβληθούν από την πόλη και ουσιαστικά αποτελούσε μια μορφή εσωτερικού καθαρμού. Στενά συνδεδεμένη ήταν και η πρακτική του εξορισμού ως ποινή για σοβαρά αδικήματα. Τέλος, πρέπει κανείς να συμπεριλάβει τον οστρακισμό, μια διαδικασία με την οποία η πόλη απομάκρυνε έναν πολίτη για δέκα χρόνια από το εσωτερικό της, χωρίς όμως να του στερεί τα πολιτικά δικαιώματα. Από την άλλη πλευρά, ο συγγραφέας δείχνει ότι ο χωρισμός από την πόλη δεν ήταν αποσυνδεδεμένος από την φιλοπατρία αλλά και τη φιλονικία. Οι άτιμοι και οι εξόριστοι επιδίωκαν συχνά την επιστροφή τους στην πατρίδα και την εξουσία, ακόμα και αν με αυτό τον τρόπο έθεταν σε κίνδυνο την ίδια την ύπαρξη της πόλης τους: επομένως, η φιλοπατρία δεν απέκλειε τη φιλονικία και οι σχέσεις μεταξύ χωρισμού, φιλοπατρίας και φιλονικίας αποτέλεσαν συχνά θέμα της λογοτεχνίας, όπως για παράδειγμα των τραγωδιών που σχετίζονται με τον οίκο των Λαβδακιδών. Ταυτόχρονα, ήδη από τα κλασικά χρόνια η λογοτεχνία, και ιδιαίτερα η κωμωδία, διερευνούσαν καταστάσεις οικειοθελούς χωρισμού του πολίτη από την πόλη, όπως οι περιπτώσεις του Δικαιόπολι και της Νεφελοκοκκυγίας. Η παραμυθία ή ακόμα και το εγκώμιο του χωρισμού από την πόλη αποτελούν όμως θέμα κυρίως των μετακλασικών χρόνων.

Εν τέλει, ως απαραίτητες προϋποθέσεις για μια αμιγώς χωριστική τάση προτείνονται από το συγγραφέα η αποκρυστάλλωση μιας αντίληψης περί ύπαρξης αγεφύρωτων συμφερόντων εντός μιας πολιτικής κοινότητας από κοινού με την πεποίθηση ότι η πολιτική αναμέτρηση δεν μπορούσε να άρει αυτές τις αντιθέσεις και επομένως ήταν ανώφελο να παρατείνεται. Ως πρόωμη μορφή αυτής της αντίληψης εξετάζονται τόσο οι παραδόσεις για την προτροπή στα μέσα του 5ου αιώνα του Θουκυδίδη του Μελησίου προς τις ανώτερες τάξεις της

Αθήνας να αποξενωθούν από τον δήμο και από τους θεσμούς της αθηναϊκής δημοκρατίας, όσο και οι αντίστοιχες παραδόσεις της αποχώρησης (*secessio*) των πληβείων στη Ρώμη, που ενδέχεται να επηρεάστηκαν από ανάλογα φαινόμενα στις ελληνικές αποικίες της Γέλας και των Συρακουσών. Μια άλλη κατεύθυνση του ίδιου φαινομένου είναι οι παραδόσεις που αποδίδουν την ίδρυση αποικιών ως αποτέλεσμα στάσεων στην μητρόπολη και της αποχώρησης μιας ομάδας πολιτών. Αλλά ίσως η πιο ενδιαφέρουσα περίπτωση είναι η τάση των ελληνικών πολιτικών ουτοπιών να παρουσιάζουν την ριζική πολιτική αλλαγή και τη δημιουργία ενός νέου πολιτικού και κοινωνικού προτύπου δια της αποχώρησης και της δημιουργίας μιας νέας αποικίας σε κάποιο μακρινό μέρος.

Εν κατακλείδι, πρόκειται για ένα πολύ ενδιαφέρον βιβλίο που εξετάζει σε βάθος ένα φαινόμενο που δεν έχει απασχολήσει διεξοδικά και συστηματικά τη σύγχρονη έρευνα. Η διαπραγμάτευση της αντιδραστικής ουτοπίας της Ελευσίνας προσφέρει νέες οπτικές γωνίες στη μελέτη της ολιγαρχικής σκέψης και πρακτικής στην αρχαία Ελλάδα. Αλλά η συσχέτιση μιας σειράς ιδεών και πρακτικών ως εκφάνσεις χωριστικών τάσεων είναι ακόμα πιο σημαντική και πρόσφορη για μελλοντική έρευνα. Θα ήταν ενδιαφέρον, από αυτή την άποψη, να εξεταστούν εκ παραλλήλου και τα στοιχεία εκείνα που καταδεικνύουν την προσπάθεια να ποινικοποιηθούν και να τιμωρηθούν οι πρακτικές αποχώρησης. Ο *Κατά Λεωκράτους* λόγος του Λυκούργου, στα τέλη του 4ου αιώνα αποτελεί μια εξαιρετικά ενδιαφέρουσα περίπτωση της προσπάθειας να τιμωρηθεί με θάνατο ένας πολίτης γιατί επέλεξε να εγκαταλείψει την πόλη του την επαύριο της ήττας της Χαιρώνειας, παρότι είναι σαφές ότι δεν υπήρχε σαφές νομοθετικό πλαίσιο που να απαγορεύει αυτή την ενέργεια. Περιπτώσεις σαν αυτές μπορούν σίγουρα να εξεταστούν με νέο μάτι υπό το πρίσμα του παρόντος βιβλίου.

Για το βιβλίο

Ξενοφών Ιω. Παπαρρηγόπουλος, *Η δεύτερη οδός. Η πολιτική και νομική σκέψη του Roberto M. Unger*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2008 472 σ.

Αλέξανδρος Κιουπκιολής

Ένα παγκόσμιο αίσθημα ασφυξίας και τέλματος έχει πλέον αντικαταστήσει την ευφορία που διακατείχε τον φιλελευθερισμό των αρχών της προηγούμενης δεκαετίας και την αυτοπεποίθηση της κυβερνητικής σοσιαλδημοκρατίας που μεσουρανούσε την ίδια περίοδο. Η ανάγκη για την ανεύρεση πρακτικών αλλά και οραματικών απαντήσεων στην οικονομική δυσπραγία, τη μαζική απαξίωση της αντιπροσωπευτικής πολιτικής, την πολιτισμική στειρότητα είναι διάχυτα αισθητή, αλλά συνυπάρχει με μία εκκωφαντική απουσία συγκεκριμένων επεξεργασιών. Ιδιαίτερα η σοσιαλδημοκρατία, μετά τις ερωτοτροπίες της με τον Τρίτο Δρόμο και το Νέο Κέντρο, έχει γίνει σχεδόν αδιαχώριστη από τη συντηρητική ή νεοφιλελεύθερη κεντροδεξιά και βουλιάζει μέσα στην αδυναμία της να διεγείρει τα πνεύματα και να κινητοποιήσει τα πλήθη. Το πολυδιάστατο έργο του Αμερικανοβραζιλιάνου Roberto Mangabeira Unger, καθηγητή της Νομικής Σχολής του Harvard και πολιτικού συνεργάτη του προέδρου Lula, αποκτά έτσι τώρα μία αυξημένη πολιτική επικαιρότητα. Γιατί εμπεριέχει ίσως το πιο εμπνευσμένο και εννοιακό εγχείρημα ανανέωσης του σοσιαλδημοκρατικού προγράμματος που διαθέτουμε σήμερα.

Και όχι μόνο. Ο Unger ταρασσει τα λιμνάζοντα ύδατα του κυρίαρχου ρεύματος στη σύγχρονη πολιτική φιλοσοφία, όπως αυτό εκπροσωπείται από το δίδυμο Rawls-Habermas, φωτίζοντας τα επακόλουθα της

Ο Αλέξανδρος Κιουπκιολής διδάσκει πολιτική θεωρία στο Πανεπιστήμιο Κύπρου.

αδιαφορίας τους για την επινόηση νέων θεσμών που θα προαγάγουν τα ιδεώδη της ισοελευθερίας. Χωρίς τη σκιαγράφηση απτών θεσμικών καινοτομιών που θα διασχίζουν τα όρια των καθιερωμένων, κάθε απόπειρα ανανέωσης ή βαθύτερης κατεργασίας των ιδεών είναι καταδικασμένη στην πράξη σε μία αιώνια επιστροφή του ταυτού. Όταν δεν επενδύεται με τις άλλες εκείνες πρακτικές και δομές που θα έδιναν ζωή στις φιλοσοφικές κατασκευές, η σκέψη επιστρέφει αργά ή γρήγορα στην ιστορική πεπατημένη. Η εργασία του Unger αποτελεί ένα διαρκή αγώνα για να θεραπευθεί αυτή η θεωρητική και πρακτική υστέρηση.

Στο πεδίο της πολιτικής θεωρίας παλεύει επίσης με ένα ακανθώδες δίλημμα της μη αναγκαιοκρατικής σκέψης των τελευταίων δεκαετιών, η οποία γαλουχήθηκε από την ερμηνευτική ιστορικοιστική φιλοσοφία, τον μεταδομισμό, τις κοινωνιολογίες της πράξης, της κοινωνικής κατασκευής και της μετανεωτερικότητας. Αν η θεωρία εναγκαλιστεί την υπόθεση ότι κάθε λόγος είναι ιστορικός, μερικός, χωρίς βέβαια θεμέλια, και ότι κάθε κοινωνική σχέση είναι μία ενδεχομενική δημιουργία, μπορούμε να υπεραμυνθούμε με επιχειρήματα οποιασδήποτε αξίας ή πολιτικού προτάγματος; Η απάντησή του είναι ένα μεγάλο, συστηματικό και αναστοχαστικό ναι -μέσα από την εμμενή κριτική, τη συγκριμενικά εύλογη επιχειρηματολογία, τον υπερβατικό οραματικό λόγο και την αυτοκριτική αναγνώριση της επισφάλειας κάθε βεβαιότητας. Αυτή η κατάφαση του επιτρέπει να επιδιώξει ό,τι φοβήθηκαν εν τέλει πολλοί νεωτερικοί στοχαστές (από τον Καντ ως και τον Μαρξ) και επιχειρήσαν δειλά μόνο και με πολλές ανασφάλειες ορισμένοι μετανεωτερικοί: να αξιοποιήσει στο έπακρο τις απελευθερωτικές δυνατότητες που εμπερικλείει η συνείδηση της ιστορικότητας, ο κλωνισμός των αντικειμενικών θεμελίων και η πρόταξη της δημιουργικής πράξης ως γενεσιουργού παράγοντα της κοινωνικής ζωής.

Στον χώρο, ειδικότερα, του σύγχρονου στοχασμού γύρω από τη ριζοσπαστική δημοκρατία, ο Unger ξεπερνά τις μονομέρειες δύο επιφανών εκδοχών της, τις οποίες συναντούμε στο έργο των Negri και Hardt και των Laclau και Mouffe, αντίστοιχα. Συνυφαίνει τη σημασία που δίνουν οι δύο πρώτοι στη δημιουργική πράξη του πλήθους, που διανοίγει ριζικά νέους ορίζοντες, με την έμφαση που αποδίδουν οι δεύτεροι στο ανεξάλειπτο και καταστατικό χαρακτήρα του ανταγωνισμού, καθώς και στην ηγεμονική συγκρότηση κάθε κοινωνικής τάξης. Η σύζευξη του αγωνιστικού και του δημιουργικού αναβαθμίζει το σχέδιο